

Noćas sam sanjao nešto što će, verujem, i vas zanimati. Premda je moj san bio vrlo kratak, ja sam ostatak noći probdeo uznemiren i zbog nečega jako rastužen, a san kao san. Reklo bi se — ništa naročito. Pomalo neverovatno, pomalo zastrašujuće, a ostalo — sâm život.

Ali, osećam potrebu da vam najpre ispričam nešto drugo, što će možda sve ovo još više zapeljati, ali jedino tako stvari, na kraju, mogu postati sasvim jasne. To je jedan davniji događaj. Dogodio se meni samom i, bar za mene, on je i sada živa stvarnost.

Sasvim pouzdano znam da vi u taj događaj (događaj, ipak!), gotovo verovatan, ali na jedan užasavajući način, niti možete uneti nešto više svetlosti, niti, pak, iz njega možete istrgnuti ma i pramičak tame. Uostalom, kao ni ja sâm.

U stvari, to se meni i dogodilo i nije dogodilo. Ovo prvo ne bih mogao drukčije dokazati, osim možda... da mi se otvori lobanja! I kao što džimovski otisci kandži i stopala praistorijskih životinja, očuvani u nekad užarenoj lavi vulkana, mogu poslužiti strogim i hladnim zoolozima kao siguran dokaz postojanja samih tih životinja, tako bi i eventualni pronalazak bilo kakvih tragova tog događaja u nekoj od mojih krivih vijuga mogao odmeniti činjenice koje nedostaju. Ni sama moja priča takve činjenice ne može ponuditi već jedino sebe samu, голу i neverovatnu. A to je manje čak i od dobro upamćenog sna.

Ulica Dostojevskog! Takvih ulica ima u svakom gradu, gde god se čitaju knjige slavnoga Rusa. Ona naša, u kojoj sam u to vreme stanovao, bila je sasvim kratka, gotovo bedna u poređenju sa velikim imenom koje je nosila i — završavala se slepo. Kakva ironija slučaja! Kao da joj to ime ni najmanje nije odgovaralo. Ali noću, noću je ona bila mračna poput duše Fjodora Mihajloviča.

U toj sam ulici stanovao dosta dugo: tri godine. To je zbilja priličan zbir dana i noći, s obzirom na jadni izgled sobe u kojoj sam za sve to vreme morao živeti i, usto, morao i preživeti. Sad shvatam da sam uopšte pristao da se tu uselim samo zbog prave ironije moje sudbine i nekog čudnog ponosa da, eto, živim baš tu, u Njegovoj ulici. Moja soba je bila u isti mah i vlažna, i tesna, i mračna, kao da je bila pod zemljom. Ja sam se u njoj osećao kao u nekoj močvari, čas kao u povećoj mišjoj rupi, a vrlo često kao u pravom paklu.

U njoj me je posećivao samo jedan mladić, približno mojih godina, koji je stanovao odmah na početku susedne, Gogoljeve ulice. Povezani nekim slučajnim poznanstvom, on je za mene, u početku, predstavljao samo pouzdani dokaz postojanja i drugih živih ljudi na svetu, sâm znak života. Nešto kasnije, to je već bio onaj neophodni sabesednik u besanim noćima i kišnim danima. To su bili dosta isprazni razgovori o svemu i svačemu, počev od zvezda, pa sve do zubobolje. Njegovog lika se danas sećam jedva koliko i tema naših razgovora. A začudo, još se sećam njegovog vrlo dugačkog imena: Aleksandar.

Naši razgovori trajali su mekih tri meseca, a onda su bili naglo prekinuti. Aleksandar je iznenada umro od, kako mi je njegova gazdarica docnije objasnila, okoštavanja mozga.

U vreme njegove smrti ja sam se zatekao vrlo daleko i od ulice Dostojevskog i od samog Aleksandra. To je bilo vreme zimskih ferija i ja sam se nalazio u rodnoj kući u selu Radujevcu. Na Dunavu led beše dostigao dva metra debljine i prostirao se gotovo do same rečne matice. Ja sam tu lovio divlje patke i lukave dunavske lisice. Beskraj, koji mi je danima nedostajao u mojoj sobi u ulici Dostojevskog, bio je sada oko mene, leden, a ipak prisniji od moje sobe u slepoj ulici.

Kada sam se vratio u grad, sačekala me je kratka vest da je pre nekoliko dana nestalo sa lica zemlje moga poznanika iz susedne ulice. Možda ja sâm to danima ne bih ni opazio, da nije bilo moje gazdarice koja me je na to upozorila. Rekla mi je još da je mladićeva gazdarica u dva maha navraćala, da bi me, po Aleksandrovom nalogu, dovela k njemu. Više mu nije bilo spasa, govorila je, i želi da se oprostí sa mnom. Aleksandar se, posredstvom naših gazdarica, i nadalje stalno raspitivao kada se vraćam i zašto me još nema.

A kada sam konačno stigao, više ga nije bilo. Nikada nisam otišao da obidem njegov grob, to mesto gde je Aleksandar propao u zemlju.

Ja sam u toj ulici ostao još pune dve godine, tačnije ostao sam u njoj sve do događaja koji želim ispričati, a onda sam otud zauvek otišao jedne tihe avgustovske večeri.

U Gogoljevoj ulici nalazila se jedina pekara u našem kraju grada. Hiljadu puta sam tamo odlazio po hleb, i za sebe i za gazdaricu. I uvek sam prolazio pored kuće u kojoj je stanovao... stanovao jednom Aleksandar. Za njegova života, to je bio trenutak kada sam, s ulice, izgovarao njegovo ime. Pojavljivao bi se gotovo u istom trenu u kojem sam ga nazivao, kao da na taj trenutak čeka čitav dan. Znao sam da mu naši nikakvi razgovori dosta znače, daleko više nego meni, koji sam sve stvari ovoga sveta primao onakve kakve jesu. A onda, kada ga više nije bilo, ja sam, prolazeći pokraj te iste kuće, osećao samo neki neobjašnjiv nemir duboko u sebi, ali je vremenom i toga nestalo. Došlo je i vreme kada sam jedva i okretao glavu u tom pravcu, u trenutku kada sam tuda prolazio. U toj kući je, konačno, ostala samo nečija bivša gazdarica koja mičim nije mogla povratiti moj pogled i na ono čega u toj kući više nije bilo.

A jedne avgustovske večeri, najednom, uvideh da nije tako. Bio je već poslednji čas da pre zatvaranja pekare dođem do hleba. Tako često je hleba nestajalo i mnogo ranije nego što bi radnja, iako privatna, bila zatvorena tek na samom kraju svog

ADAM PUSLOJIĆ

ulica dostojevskog

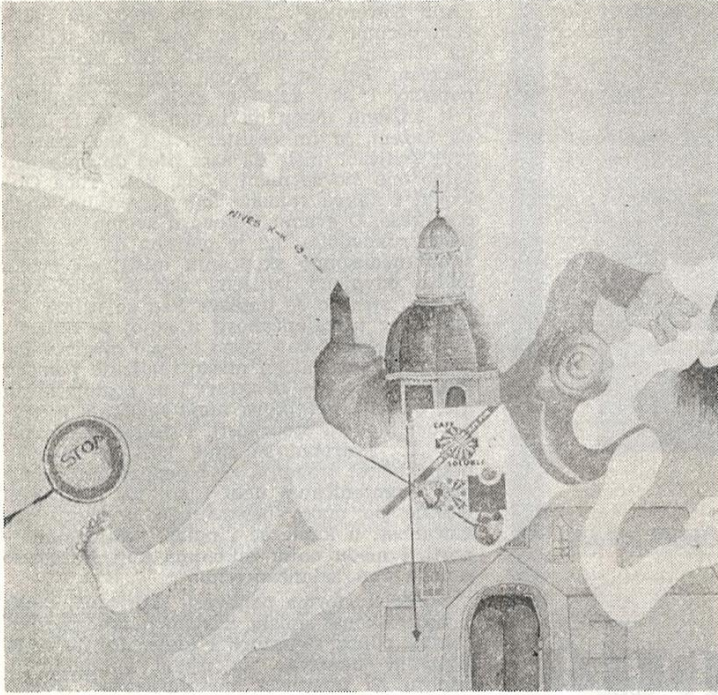
„radnog vremena”. Čiča Filimon, gazda-pekar zadržavao bi uvek tada poslednju usluženu mušteriju i sa ovim srećnikom, koji bi za sve vreme razgovora hleb držao pod miškom, vodio beskrajne rasprave o ljudskom životu. Omiljena teza čiča-Filimona bila je da „ljudski vek traje samo koliko i sveža vekna hleba”, iako je on sâm dogurao i do čitave osamdesete. „To je nekakva greška”, govorio je čiča Filimon, ako bi neko to spomenuo s cinizmom.

Zurno sam skrenuo u Gogoljevu ulicu i gotovo sam potražio njome, naniže. Bila je već sasvim pusta, iako je bio tek prvi sumrak. Već sam video sebe kako sam ostao bez hleba i kako se praznih ruku vraćam u svoj avetinjski sobičak. Ali nekakve nade je još uvek bilo, jer je u pekari na kraju ulice još uvek bilo svetla. Verovao sam u to svetlo više nego u svoju sreću, više nego u onu sreću zvezdu pod kojom sam, navodno, bio rođen. Obuzet gladu, nisam bio ni opazio da se u ulici ipak nalazi još neko. I da nisam slučajno tog nepoznatog odgurnuo ramenom, ostao bih zauvek u uverenju da je ulica tada bila sasvim pusta, s kraja na kraj. Ovako... gurnuo sam nepoznatog u stranu, a da nisam mogao tačno znati ko je na koga bio naleteo.

— Oprostite! Mrak je... a i žurio sam u pekaru!

— Ne, nije mrak. Čudi me da me niste spazili — odgovorio mi je nepoznati, čije me lice, iz polumraka, ipak na nekoga podsećalo sa užasom.

— Ali, eto...

Osvrnuo sam se oko sebe i doista sam spazio tu kuću. Mi smo se bili sudarili tačno ispred nje, na njenoj gvozdenoj kapiji, koja je sada, da, bila otvorena! A na čitavoj kući samo je jedan prozor svetleo. Shvatio sam da je to prozor u samom prizemlju, na sobi u kojoj je nekada stanovao Aleksandar.

— Zar još uvek ovde stanuješ?

On se samo nasmeja:

— A, ne! Ne više. Stanujem sada na sasvim drugom kraju grada, u Visokoj ulici. A što to pitaš? Da ne želiš možda da me tamo posetiš? Samo ti dodi!

— Pa, ako budem imao vremena... Znaš, ja sam sada prilično zauzet čovek.

— A, tako. U redu, razumem te... sasvim. Znaš, sada sve stvari vidim i razumem daleko jasnije. Ali, tebi treba hleba. Neću te zadržavati više, da ne zakasniš za taj hleb. Idi, sačekacu. Ako ti to želiš, naravno.

— Sačekaj me svakako.

— Ta ne budi lud...

Stigao sam tačno ikada je gazda Filimon zaključavao. Najpre se bio namrštio, ali se odmah zatim i nasmešio. Kada mi je pružio hleb i kada sam pod prstima osetio njegovu mekotu, nasmešio sam se i sâm. Stavio sam ga pod mišku i požurio ka svom prijatelju Aleksandru. Ta bio sam ga skoro i zaboravio za samo dve godine! Verovao sam da je on isto tako zaboravio mene, ali... dovraga i sa mojim čvrstim uverenjima, kad su stvari tekle nekako po svome. Shvatio sam da je u sve to moj prijatelj Aleksandar bio daleko upućeniji od mene. Od njega sam sada želeo da čujem mnoge savete i zato sam žurio natrag. Doduše mi smo se sreli sasvim slučajno, ja ga čak nisam ni prepoznao, na moju veliku sramotu, ali on je dužan da pruži bar izvesna objašnjenja. Ali, možda sam i ja previše od njega očekivao. Od jednog mrtvog čoveka, ipak...

Tamo ga, kako sam se približavao, više nije bilo. Pomislio sam najpre da je možda skoknuo načas do svoje stare gazdarice i da će se odmah vratiti. Kada se ni posle dužeg vremena nije pojavljivao, ja sam učinio nešto sasvim ludo. Izgovorio sam, kao nekada, kao toliko puta nekada, njegovo ime. Ali, Aleksandar me nije čuo. Kuća je bila sasvim mračna, pusta, mrtva.

Znao sam da Aleksandar opet ne postoji. Pomislio sam da ga možda ni maločas nije bilo, tamo gde smo se sreli. Znao sam da je nemoguće da sam ga sreo, iako sam ga susreo. Znao sam da ga više nikada ne mogu sresti, jer njega naprosto nema, nema... osim možda nekud u meni. Kao kakva dobra sen, kao neki deo mene posvećen njemu, kao ja sâm.

Kada sam te večeri došao u svoju sobu, glad me je bila ostavila sasvim. Stavio sam hleb na sto, srušio se na krevet i pokrio se sasvim rukama.

Tada sam nanovo začuo njegov glas, kao da je bio živ, kao da je bio u mojoj sobi.

I vidim ga i vidi me. I čujem ga i čuje me. Tačno sam osećao da stoji nada mnom i da se ne miče.

Jedino nisam mogao razumeti ni reči od onoga što mi je pričao, iako je pričao sasvim razgovetno. Od njegovog blagog glasa ubrzo sam obučen zaspao.

Sutradan, dvadeset i osmog avgusta, ja sam zauvek napustio ulicu Dostojevskog i došao ovamo gde sam sada i gde ću ostati sve do kraja... A to i nije tako daleko.

Eto, to je događaj koji sam van želeo ispričati da bih vam mogao kazati i svoj sinoćnji san. I, ako ponešto iz sna budete shvatili, molim vas da mi to ne prećubite.

Usnio sam Gogoljevu ulicu. Posle toliko godina, usnio sam je bez svih onih njenih sitnih osobenosti, koje sam svakako morao zaboraviti, pa se to odrazilo i na sâm san. U njoj je sad sve bilo pusto i golo, kao da na čitavom svetu više nije bilo ljudi. Ja stojim na ulici. Ne znam zašto. Odjednom, sneg počinje da pada. A onda pada tako danima. Ja i dalje stojim na ulici i čekam da bilo ko već jednom naiđe. Već sam užasno usamljen, ostareo, jedva dišem. Tako želim da razgovaram sa bilo kim živim. „Mrtav si — govorim sebi — i više nemaš s kim ti da razgovaraš. Više niko s tobom ne može razgovarati, nikada...” I čekam tako u pustoš Gogoljevoj ulici i niko živ da prođe. Već gubim svaku nadu, sneg me zatrpava, mrtav sam. Kad... gle: neko ide ulicom! Nešto živ ide ulicom! Žuri, skoro trči. On gleda pravo preda se, on me i ne vidi. Kao da me uopšte nema... Već prepoznajem njegovo lice: to je Aleksandar, moj prijatelj!

Zar je to moguće? Zar je moguće, da tako, baš tako, prolazi kraj mene i nestaje naniže ulicom?! Ja potičim za njim, povičem za njim, ali on ne čuje ni to. Već je nestao. O, ta on je živ, a ja, ja sam mrtav! I on me zato ne čuje, on ne može da me čuje. I on me zato ne vidi, on ne može da me vidi.

A zar je to tako veliki razlog da dva prijatelja, kada se sretnu, jedan mrtav i jedan živ, da ta dva prijatelja ne mogu da razmene ni dve reči, ni dva pogleda. Dovraga... dovraga, Aleksandre, i sa životom i sa smrću!

Budim se užasnut i izmučene duše.

Buljim u zid, prodrmam bunovnom glavom. Onda ustanem i pokušavam da razmislim i shvatim šta sam to sanjao. Osećam svoju glavu potpuno praznom, kao da u njoj više nema mozga, kao da je ostala jedino lobanja.

Ispijam čitav bokal hladne vode, a još jedan prospem sebi na glavu. Konačno, u mozgu mi se javlja prva misao...

„Kakav je užas biti mrtav!”

Najednom shvatam da to nije moja pomisao, već da to ja govorim sebi. A opet, rekao sam to sasvim glasno, kao da u sobi zaista ima još nekoga.

— Uostalom, žuriti u pekaru nije nikakav razlog da prijatelj ne prepozna prijatelja!

— Šta! Kako? Pa ti si... Aleksandre! Otkud ti ovde? Šta ćeš ti tu?

— Kako šta ću? Prolazio sam ovuda, kao i ti...

— Ali, zar ti nisi...

— Reci. Reci slobodno.

— Mislio sam da su vesti o tebi bile tačne.

— Pa i bile su.

— Ali onda...

— Nema tu — onda! Ja sam tu i to ti je.

— Mrtav ili živ?

— A ti? Šta ti misliš... o sebi? Živ ili...?

— Pustimo mene. Nisam ja u pitanju. Reč je o tebi.

Ma nemoj! A zašto o meni? Zašto samo o meni, zar mi nisam prijatelj? Nerazdvojni... ah! Ili sam samo to ja tako mislio... nekad!

— Ne, ne! Pa mi smo to uvek bili.

— I sada?

— Sad ne znam. Sve zavisi od tebe.

— Sve zavisi od mene? A što da ne, nek zavisi! Znaš, nekada je sve zavisilo od tebe. Možda je sada, eto, došao red na mene... Ali, tebi treba hleba. Požuri, zatvoriće! Ja ću te sačekati ovde... Sećaš se valjda, tu sam nekada... stanovao.